

Inkluzivní vzdělávání

Kateřina Macková

1. Úvod a motivace

Základním princip inkluzivního vzdělávání je snaha o zapojení všech žáků do jednotného vzdělávacího procesu bez ohledu na zdravotní, sociální či kulturní rozdíly. Jeho cílem je, aby se všichni žáci vzdělávali společně v jedné instituci, tedy se snaží zajistit odpovídající podmínky pro jednotné vzdělání všem bez potřeby separace znevýhodněných žáků a s přihlédnutím k potřebám žákům mimořádně nadaných. [4] V dnešní době má každá škola povinnost přijmout a vzdělávat všechny žáky bez ohledu na jejich fyzický, psychický či jiný stav. Je to ovšem správné? Je žádoucí zahrnovat zaostalejší a pomalejší žáky do normální výuky? Je to dobré pro ostatní žáky ve třídě? A je to vůbec dobré pro samotného inkludovaného jedince? Nemůže mu to spíše uškodit než pomoci? Nebylo by rozumnější těmto žákům vytvořit speciální podmínky, ve kterých by se jim mohlo věnovat víc péče? Tyto a spoustu dalších otázek se pokusím rozebrat a zodpovědět v této seminární práci, ve které se budu soustředit na inkluzivní vzdělávání znevýhodněných žáků a pokusím se postupně rozebrat obě strany pohledů a vyvodit z nich nějaký ucelený závěr. Toto téma jsem si vybrala, jelikož jeden z mých blízkých je učitelem ve škole pro žáky se speciálními poruchami chování a toto téma je nám tedy velice blízké. Navíc se jedná o často diskutované téma v médiích, na které stále není jasná správná odpověď, a kde se u bouřlivých diskuzí vytvořili dva oddělené tábory zastánců a odpůrců. Obě strany podkládají pádné důvody, proč je inkluzivní vzdělávání dobré, nebo špatné a tato otázka stále není vyřešená. Cílem této práce je tedy shrnout oba pohledy na tuto problematiku a pokusit se navrhnout odpověď.

2. Teoretický úvod

2. 1. Historie

Děti se speciálními potřebami v normálních školách většinou potřebují jiný způsob výuky než ostatní děti. Problém je, že běžní učitelé obvykle nemají příležitost se naučit jak těmto žákům poskytnout optimální prostředí a odpovídající péči, ať už jde o žáky znevýhodněné, nebo speciálně nadané. V této práci se dále budu zabývat jen znevýhodněnými dětmi, protože děti mimořádně nadané obvykle nebývají separovány a není to tak často diskutované téma.

Není to tak dávno, co byly znevýhodněné děti umísťovány do speciálních ústavů a bylo na ně pohlíženo skrz prsty a neměly ani taková práva jako ostatní děti. V sedmdesátých letech se ale po světě postupně objevilo silné hnutí, které usilovalo o zařazení těchto dětí do normálních tříd. Přes časté výhrady pedagogů ale nakonec převládlo mínění, že i děti se speciálními potřebami mají právo být vzdělávány v běžných třídách se svými vrstevníky.

Aby se ale proces integrace těchto dětí mohl dát do pohybu, speciální pedagogové odborně vyškolení pro práci s dětmi se speciálními potřebami se museli stát školiteli a konzultanty učitelů běžných škol, aby jim pomohli s přípravami programu a předali jim důležité znalosti a zkušenosti k práci s nimi, protože běžní učitelé na takovéto speciální žáky nebyli zvyklí a neuměli si s nimi správně poradit. Většina učitelů brzy pochopila, že plná integrace dětí se speciálními potřebami se skládá ze dvou základních prvků: vytvoření speciálního výukového programu pro tyto děti a jejich celkové začlenění do společenství žáků, učitelů a všech ostatních, kdo školu tvoří.

V poslední době se navíc takto handicapovaným klade stále větší mediální pozornost, například roste obliba speciálně upravených sportovních soutěží, tzv. paralympiád, které díky médiím pozitivně

rozšiřují mezi ostatní lidi informace o těchto speciálních jedincích a ukazují, že i přes své znevýhodnění jsou schopni dosáhnout ohromných věcí. [1]

2. 2. Inkluzivní třída

Při samotném inkluzivním vzdělávání je ve škole vytvářeno inkluzivní prostředí, tzv. inkluzivní třída, což znamená vytvoření takového prostředí ve třídě, která vítá a oceňuje odlišnosti mezi žáky. Dává si za úkol vybudovat komunitu pečující o všechny nezávisle na odlišnostech. Děti se speciálními potřebami potom nejsou tolik jiné, protože každé dítě ve třídě má svou cenu, a všechny děti se potom mohou vzdělávat v prostředí bez předsudků. Každopádně hlavním principem inkluze je to, že děti mají právo se učit společně se svými vrstevníky, tedy zapojit se do učení tak, aby vyhovovalo jejich dovednostem a potřebám a učit se v různých skupinkách, aby se mohly socializovat, protože všechny děti mají nějaké dary nebo nadání, které může být přínosem pro ostatní, a děti se pak mohou od sebe učit i navzájem napříč jejich odlišnostem.

Mnohé překážky při zapojování speciálních dětí do normální třídy pramení z nepochopení hodnot, postupů a situací, proto je potřeba komunikovat a informovat se dobře o možných postupech a řešeních. Inkluzivní třídu tvoří široká škála vzájemných vztahů mezi lidmi, úkoly a podmínky pro všechny zapojené, což jsou žáci a učitelé, ale také rodiče, školní společenství, vzdělávací program samotný a další podpůrné systémy. Jádrem inkluze je ocenění osobnosti a jedinečnosti každého dítěte, které vychází z jeho postoje ke druhým, úcty a vědomí vzájemné závislosti. Úspěch inkluze závisí hlavně na spolupráci mezi učitelem a žáky a mezi žáky samotnými. Druhotně také závisí na personální a vnější podpoře od rodičů a speciálních pedagogů, terciárně i na poradenských centrech, poradnách, lékařích atd..

Způsob vyučování znevýhodněných žáků je založen na porozumění osobnosti žáka, zohlednění kulturního a sociálního kontextu, utváření si pozitivní vztahy při učení a stavění na už existujících znalostech a schopnostech žáků. Výuka každého znevýhodněného žáka je individuální záležitost a nelze tedy obecně definovat, jak by měla vypadat. Musí být přizpůsobena konkrétnímu znevýhodnění a celkové úrovni dítěte. Učitel musí dobře porozumět individuálním charakteristikám žáků, nejlépe zjistit příčiny obtíží dítěte, kde jsou meze zapojení dítěte do normální činnosti, předchozí znalosti dítěte, na kterých se může stavět a jaká je motivace a sebeúcta dítěte, vztah dítěte k ostatním vrstevníkům a učební styl dítěte a jeho zájmy. [1]

3. Poruchy chování a učení

Abychom lépe pochopili celou problematiku inkluzivního vzdělávání a s čím se musejí učitelé normálních i speciálních školách vypořádat, tak bych nejprve ráda definovala, jaké vlastně mohou mít žáci poruchy, kvůli kterým potřebují speciální přístup, a jaký vhodný přístup zvolit, aby se na dané znevýhodnění reagovalo co nejvhodněji.

3. 1. Tělesné vady

První velkou skupinou poruch jsou tělesné vady neboli handicap. To je postižení jedince, které omezuje jeho pohybové schopnosti a narušuje role běžného života, který každý člověk zastává: soběstačnost, schopnost pohybu a cestování, a to může způsobovat i problémy při vzdělávání. Mezi ně může patřit ochrnutí, vady a rozštěpy páteře, případně degenerativní onemocnění svalů. Vyřešit se dá například bezbariérovými přístupy neboli vhodnou úpravou prostředí, případně speciálními pomůckami. V poslední řadě se často doporučují i asistenty, kteří dítěti pomáhají se pohybovat. [5]

3. 2. Smyslové vady

Další kategorií jsou smyslové vady. Ty mohou být získané nebo vrozené. Jedná se například o poruchy zraku, sluchu, nebo řeči. Poruchy sluchu a zraku se mohou například řešit změnou zasedacího pořádku, kdy hůře slyšící nebo hůře vidící dítě je posazeno dopředu, případně pomůckami jako naslouchátka, kvalitní brýlemi, případně zvýšením hlasu přednesu učitele či psaní větším písmem v materiálech. Pokud je porucha vážnější, poté je opět třeba asistenta, který bude dítěti pomáhat v komunikaci a porozumění a žák potřebuje speciální pomůcky a úpravu plánu.

3. 3. Poruchy intelektu

Poruchy intelektu a mentální retardace, které jsou způsobeny vrozenými nebo získanými poruchami v oblasti mozku, také mohou omezit schopnosti dítěte vnímat probíranou látku a porozumět jí. Děti jsou schopné se mechanicky něco naučit, ale mají problém s logickým myšlením a souvislostmi, takže řešením tohoto problému může být zkusit zapojit mechanické a didaktické pomůcky a postupy.

3. 4. Poruchy chování

Poruchy chování jsou další rozsáhlou kategorií problémů, které může vzniknout následkem úrazu nebo vrozenou vadou, kdy mozek ani nemusí být poškozen, ale nefunguje tak, jak by měl. Jedná se o určitý druh mozkové dysfunkce, kdy mozek nefunguje tak účinně, jak by měl, a projevuje se například hyperaktivitou, impulzivitou, agresivitou nebo hypoaktivitou. Dítě si mnohdy neuvědomuje své chování a nevidí, že se chová špatně, což se obvykle projevuje tím, že je neovladatelné, nerespektuje a neposlouchá autority, případně je agresivní a vulgární. Tyto případy jsou při inkluzi velmi problematické a většinou na vyřešení problému dítě dostane asistenta, který má za úkol dítě hlídat a krotit. [3]

3. 5. Specifické poruchy školních dovedností

Specifické poruchy školních dovedností jsou souhrnný název pro skupinu obtíží, které se projevují při osvojování a používání řeči, čtení, psaní, poslouchání a v matematice. Mezi ně patří dyslexie, což je porucha osvojování čtenářských dovedností, dysgrafie, která znamená porucha osvojování grafické stránky písemného projevu, dysortografie, což je porucha osvojování pravopisu a dyskalkulie, která značí poruchu osvojování matematických dovedností. Tyto problémy se mohou vyřešit speciálními výukovými programy a pomůckami, protože ve většině případů lze předpokládat nedostatečný vývoj psychických funkcí, které se speciálními programy dají lépe rozvíjet.

Mezi specifické poruchy školních dovedností by se mohlo započítat i těžké ADHD, což je porucha, kdy dítě je příliš hyperaktivní a má problém udržet pozornost a setrvat v klidu. Tento problém se řeší vhodnou úpravou prostředí, kdy dítě je posazeno dopředu, aby bylo pod dozorem, a zároveň má asistenta, který na něj dohlíží a kontroluje ho.

3. 6. Shrnutí

Vidíme, že většinou mají všechny poruchy stejný princip jejich vyřešení, omezené schopnosti a možnosti se kompenzují speciálními pomůckami, úpravou studijního plánu a někdy i asistentem. Celkově ale všechno závisí na postoji učitele a školy k inkluzi, předchozí přípravě učitele a celé školy a procesu přijetí žáka a správně zhodnocení individuální situace. Právě postoj je klíčový, protože aby se děti spolu cítily ve třídě dobře, potřebují se v ní cítit, bezpečně, svobodně, musí mít úctu k ostatním a pocít sounáležitosti a zároveň se do prostředí vracet rádi. [2]

4. Výhody a nevýhody

4. 1. Výhody

Jednou z hlavních výhod inkluze je to, že účast dětí se speciálními potřebami v normální výuce může obohatit obě strany. Děti se naučí se respektovat, tolerovat se a pomáhat si a dále rozvíjet své sociální dovednosti. Navíc se naučí s těmito dětmi fungovat a rozumět jim. Tomuto se říká vzájemnost. K pomoci žákům se speciálními potřebami lze často využít tzv. vrstevnické vyučování, kdy spolužák musí dobře pochopit veškeré materiály, které se ve třídě probírají, aby je pak mohl vysvětlit svému slabšímu spolužákovi, aby látce také rozuměl. Další výhodou zapojení spolužáků je proximální rozvoj, kdy děti jsou vlastně ve funkci asistentů a mohou chápat potřeby svých spolužáků lépe než jejich učitelé. Díky tomu si rozvinou jednu důležitou dovednost – péči, kdy se schopnější žák věnuje slabšímu a pomáhá mu a respektuje jeho potřeby. Integrovaná třída tedy žákům nabízí širší pohled na svět a lepší pochopení a přijetí rozdílů, podílet se na vzdělávání druhých a získat něco od ostatních, přispívat k naplnění potřeb ostatních a změnit diskriminující chování a cítění vůči těm, kteří neměli v životě takové štěstí a jsou nějak znevýhodněni. [1]

4. 2. Nevýhody

Mezi hlavní nevýhody patří například to, že tyto děti způsobují určitý druh zátěže pro školu, ať už finanční, nebo funkční. Škola nemusí mít finance na to, aby byla schopna se uzpůsobit speciálním potřebám dítěte. Bohužel asistenti i pomůcky jsou finančně náročná věc a ne každá škola si je může dovolit. Zároveň znevýhodněný žák se může cítit ve třídě špatně, protože bude ostatní brzdit a stále se na něj musí brát ohledy. Zároveň ostatní žáci se nemohou vyučovat běžným stylem a probíraná látka musí být redukována a budou jim chybět znalosti. Také nemusí znevýhodněného žáka dobře přijmout a nemusí být respektován, právě kvůli tomu, že se budou ostatní ve třídě nudit, kvůli pomalejšímu tempu. [1]

5. Vyvození odpovědi ve vztahu k cíli

Nyní jsme si prošli teoretický základ k problematice inkluzivního vzdělávání, tak se pojdme vrátit k původním otázkám a zkusit na ně najít odpověď. Je tedy opravdu žádoucí zahrnovat zaostalejší a pomalejší žáky do normální výuky? Je to pro něj dobré? Nemůže mu to spíše uškodit než pomoci? Nebylo by rozumnější těmto žákům vytvořit speciální podmínky, ve kterých by se jim mohlo věnovat víc péče?

Tady se nám střetávají dva světy: svět rodičů, kteří chtějí, aby jejich znevýhodněné dítě bylo zahrnuto do normální výuky a svět ostatních rodičů a učitelů, kteří se myslí, že tyto děti by se měly učit zvlášť v podmínkách, kde se lépe dokáží přizpůsobit jejich individuálním potřebám, než běžné školy.

Samozřejmě, že existují speciální školy pro sluchově postižené, zrakově postižené i školy pro žáky se speciálními poruchami chování, kde jsou děti ve speciálních podmínkách uzpůsobených jejich problému vzdělávány pohromadě. To má jednu nevýhodu a to tu, že jsou izolované od ostatních dětí. Na druhou stranu jsou vzdělávány v prostředí přesně uzpůsobenému jejich problému, které je vybavené potřebnými pomůckami a jsou tam vyškolení pracovníci a uzpůsobené prostředí, takže nic lepšího už pro ně ani nemůže být. Součástí jsou samozřejmě i speciálně vyškolení učitelé, kteří vědí, jak s těmito dětmi mají zacházet a kteří vědí, jak řešit problémy a situace, které mohou nastat.

A je to dobré pro ostatní žáky ve třídě? Mít inkludovaného žáka ve třídě může ostatním dětem přinést možnost naučit se respektu a toleranci a vnímat takové lidi a jednat s nimi. Na druhou stranu, naučit se respektu a toleranci mohou děti navzájem i bet znevýhodněných jedinců už jen třeba kvůli rozdílností v inteligenci mezi žáky. Naopak jim to může uškodit v tom, že kvůli těmto jedincům budou oni ochuzeni o část výkladu a že budou pomalejšími dětmi brzdění a budou mít větší tendenci

se nudit a zlobit a i jejich celková výchova bude obtížnější. Navíc ne takového jedince právě z těchto důvodů nemusí pohlížet dobře.

5. 1. Názory pedagogů

O této tématice jsem mluvila i s několika pedagogy, kteří této problematice rozumí, abych utvořila výsledný názor a dokázala jsem odpovědět výše uvedené otázky. Jedním z pedagogů, na které jsem se obrátila, je učitelka na základní škole Zlíchov, která je speciální školou právě pro děti s poruchami chování. Podle jejích slov je inkluzivní vzdělávání velice nepovedený experiment, který není hodný ani pro učitele, ani pro speciálního žáka ani pro ostatní žáky, protože běžný vyučující s 25 dětmi a z toho 2 inkludovanými ve třídě nemá prostor ani možnosti dát těmto dětem péči, kterou potřebují, a normální děti jsou tím znevýhodněny, protože se jim musí přizpůsobit, a nestíhá se tedy věnovat pořádně ani jim a nikdo z toho neprofituje a všem to akorát škodí.

Na další názor jsem se zeptala dlouholetého pedagoga z jedné nejmenované střední školy. Ten si myslí, že inkluze je jeden ze způsobů, jak zničit české školství, protože to výrazně snižuje jeho celkovou úroveň. Kvůli zpomalení výuky obecně žáci dosahují horších výsledků, protože vyučující se musí věnovat inkludovaným jedincům a nemá čas rozvíjet ostatní žáky.

Jako další mi svým názorem přispěla studentka pedagogické fakulty. Podle jejího názoru je inkluzivní vzdělávání v Čechách ještě poměrně složitá věc. Problém je v tom, že vlastně studenti pedagogických fakult nejsou na něco takového připraveni, protože praxe mají až na magisterském studiu a o inkluzivním vzdělávání se dozvědí jen okrajově. Většina jejích spolužáků a učitelů se ale shoduje v tom, že inkluze je jen přemrštěná obava z diskriminace, protože když máme 30 žáků ve třídě, z toho mají někteří speciální poruchy chování, tak učitel musí nechat ostatní děti pracovat samostatně a věnovat se těm pár znevýhodněným dětem, a mezitím ty ostatní začnou dělat nepořádek a velký hluk a není to efektivní pro nikoho. Aby tohle fungovalo, tak jeden učitel nestačí, musí mít k sobě asistenty, což je pro školy velký výdaj navíc, takže ne všechny školy asistenty mají. Obecně si u nich na fakultě většina studentů a učitelů myslí, že je lepší nechat děti na speciální škole, kde látka a tempo jsou přizpůsobeny a učitelé jsou na to školení. Je to pak to daleko efektivnější a dětem to opravdu něco dá. Kdežto v 'normálních' školách, kde je 30 dětí z toho pár je třeba sociálně znevýhodněných, pár 'normálních', pár hyperaktivních a pár se SPU nebo něčím jiným, tak je třeba tu třídu stále kontrolovat a není tam moc prostoru na jiné než frontální výukové metody. Abych shrnula tento názor, tak české školství na tohle není ještě připravené, v našich podmínkách je to velice obtížné a neefektivní, tím pádem úplně zbytečné.

Opačný názor jsem získala od studentky pedagogiky, která za sebou sice nemá dlouholeté pedagogické zkušenosti, ale zná tedy všechny tyto věci z pohledu teoretického, který získala svým studiem. Ta má na inkluzivní vzdělávání naopak kladný názor a myslí si, že je dobré nevyčleňovat chytré nebo hloupé děti, případně děti jiné rasy, protože děti za to nemůžou, takže není potřeba je odsuzovat. Podle jejích slov je hlavní, aby se u všech dětí rozvíjela samostatnost, i když je u některých dětí vyžadován individuální přístup asistentek.

6. Závěr a shrnutí

Na závěr bych chtěla odpovědět na otázky uvedené za začátku vyjádřením svého názoru, který jsem si studiem této problematiky udělala a shrnout celou problematiku.

6. 1. Vlastní názor

Ztotožňuji se s názorem, že inkluzivní vzdělávání sice teoreticky vypadá jako dobrý nápad, ale v praxi nemůže fungovat, a že je to tedy takový nepovedený kompromis, který ve finále není vhodný pro

nikoho. Nyní vysvětlím, proč jsem si během rešerše o této problematice a psaní této práce utvořila tento názor tak, že uvedu jednotlivé skupiny, kterých se to týká, a ukážu, proč je inkluze nevhodná.

Myslím si, že pokud má znevýhodněný žák takovou poruchu, která mu znemožňuje fungování v běžné třídě za běžných okolností, tak by měl být umístěn do speciální školy. Teď samozřejmě nepočítám lehké dyslexie a dysgrafie či tělesná postižení, se kterými se dá celkem fungovat s drobným přilepšením jako přidání času, ale mám na mysli opravdu těžké poruchy, které až vyžadují asistenta případně speciální pomůcky a změnu studijního plánu. Myslím si, že školy speciálně vybavené na daný problém dokáží žákovi dát přesně to, co potřebuje, a mnohem víc než normální třída. Navíc to má dobrý vliv i na psychologii žáka, je tam vlastně mezi svýma a nemusí se cítit zvláště a divně. Navíc má okolo sebe lidi, kteří mohou mít stejný problém a mohou mít vlastní tipy na to, jak to řešit, a mohou je spolu sdílet a lépe je překonávat. Navíc i v této škole bude ve společnosti svých vrstevníků a může si rozvíjet ty stejné sociální dovednosti jako v normální třídě. Co se týče učitelů, tak ve speciálních školách jsou na to speciálně vyškoleni a vědí, jak se mají chovat a dokáží žákům mnohem více pomoci a poradit jim, než by dokázali učitelé v běžné třídě. Navíc mají další velkou výhodu – tyto poruchy všechny znají a mají s nimi zkušenosti, takže dokáží přistupovat k žákům individuálně a umí je pochopit a rozumí jim.

Pro běžné školy může být inkluze problém ze dvou důvodů. První je finanční zátěž, kterou pro školu může znamenat sehnání pomůcek a vytvoření prostředí vhodného pro inkudovaného žáka. Navíc takových žáků tam může být několik a každý s jinou poruchou a tedy může být potřeba jiných pomůcek a ty staré tam pak zbytečně budou ležet nevyužité a jedná se tedy o zbytečné plýtvání financí školy a energií učitelů. Druhý důvod je, že učitelé v běžných školách nemusí být schopni si s daným žákem poradit a nedokáží odhadnout, kolik se věnovat jemu a kolik se věnovat ostatním žákům. A tím pak mohou trpět ve třídě všichni. Navíc učitel nemusí být schopný žákovi porozumět a pochopit ho a správně ho začlenit do třídy a tím můžou vznikat problémy a žák se nemusí rozvíjet správně.

Pro žáky v normální třídě je určitě zajímavé se setkat a mít v kolektivu dítě se speciální poruchou, protože se naučí, jak se k němu chovat a jak na takové lidi pohlížet. Na druhou stranu si myslím, že tohle se můžou naučit i jinak a jinde a naopak si myslím, že to bude mít víc negativních dopadů, protože žáci budou oproti jiným třídám pozadu a učitel jim nebude moci věnovat tolik pozornosti, takže se ve finále nebude rozvíjet ve třídě nikdo. Navíc i kvůli tomu nemusí tohoto jedince přijmout dobře a bude to i pro něj opět spíše na škodu.

6. 2. Shrnutí

Tuto práci bych tedy shrnula s tím, že inkluzivní vzdělávání je sice zajímavý nápad, ale v naší společnosti nemůže fungovat právě kvůli těm všem důvodům, které jsem uvedla výše. Pro každou ze zapojených skupin má inkluze více nevýhod než výhod a jedná se tedy o zajímavou teoretickou nýbrž v praxi neproveditelnou myšlenku. Navíc každý vyžaduje nějakou formu individuálního přístupu a tu nejlepší, kterou mohou děti s poruchami dostat, je na pro ně speciálně zařízených místech a školách, kde se jim bude dařit nejlépe a kde jim dokáží přesně poradit a věnovat se jim tak, jak si zaslouží a jak potřebují.

7. Citace

[1] Každé dítě potřebuje speciální přístup, Portál, Greg Lang, 1998

[2] Poruchy učení, Olga Zelinková, Portál, 2003

[3] Nejčastější poruchy chování dětí, Alan Train, Portál, 2000

[4] Online, navštíveno: 28.3.2020, <https://www.inkluzivniskola.cz/pedagogicka-prace-s-diverzitou/principy-inkluzivniho-vzdelavani>,

[5] Online, navštíveno: 28.3.2020, https://cs.wikipedia.org/wiki/Tělesné_postižení